

KAMIL HILBERT

12. 2. 1869 – 25. 6. 1933

Narodil se 12. února 1869 v Lounech do rodiny JUDr. Petra Pavla Hilberta a Kateřiny Hilbertové, rozené Reifové. Otec byl advokátem, který se angažoval jak ve veřejném životě, tak i v městském zastupitelstvu. V letech 1881–1899 byl lounským starostou. Manželé spolu měli celkem devět dětí, ale tři krátce po porodu zemřely. Matka se věnovala malířství a po ní Kamil nejspíše zdědil výtvarný talent. Mimo to s dětmi zpívala, hodně jim četla a starala se o jejich další vzdělávání. Kamilovi starší bratři se uplatnili v technických oborech – Julius pracoval v Lublani na regulaci řek Sávy a Drávy a Karel po studiích chemie ve Švýcarsku odešel do Ruska. Mladší bratr Jaroslav byl významným spisovatelem a dramatikem Národního divadla. Sestra Helena Klára se provdala za ředitele cukrovaru Ing. Františka Karla Hrušku a mladší Emílie Rosa za MUDr. Otakara Purkyně.

Kamil vystudoval nižší reálnou školu v Praze a roku 1883 nastoupil na německou vyšší průmyslovou školu v Plzni, na které roku 1886 odmaturoval.

Rodina žila v domě v sousedství chrámu sv. Mikuláše. V něm probíhala od roku 1885 pod vedením lounského architekta Josefa Mockera rekonstrukce, již se mohl mladý Hilbert osobně účastnit. Zde se formovala jeho láska k řemeslu a budoucímu celoživotnímu poslání. Po maturitě se přihlásil na praxi k architektovi Rudolfu Koukolovi pro dostavbu neorenesanční radnice v Lounech. Jeho úkolem bylo vytvořit návrhy plastik na průčelí a sgrafit.

Na podzim roku 1887 odjel pracovat do Vídně do ateliéru Maxe Fleischera. S ním spolupracoval na projektech a opravách některých synagog, např. dvou dnes už zbořených v Českých Budějovicích (1887–1888) a Pelhřimově (1890–1891) a jedné dosud dochované v Břeclavi (1888). Dalších sedm synagog a také židovský sirotčinec (1894) společně vystavěli i ve Vídni. Podílel se na přestavbě moravského zámku Tovačov v neorenesančním stylu. Od zkušeného stavitele získal množství teoretických i praktických informací, zejména o pracovních postupech.

V letech 1892–1894 studoval na speciální škole architektury profesora Viktora Luntze na vídeňské Akademii výtvarných umění, jež se soustředila na rekonstrukce památek s důrazem na památky sakrální. Díky tomu získal dokonalou znalost historických slohů i mnohé zkušenosti z obnovy památek, což byl základ pro jeho celoživotní dílo. Již nabyté praktické zkušenosti i osobní zápal jej předurčily k výborným studijním výsledkům, za které získal Haffermülerovu (1893) i Schmidtovu (1894) cenu.

V průběhu studia stihl projet některá evropská města a nastudovat místní významné architektonické památky. Nejvíce ho zajímalo Španělsko, neboť jeho absolventská práce se zabývala

návrhem letního královského paláce na španělském pobřeží. Jeho skici a popisy architektonických detailů jsou uchovány v Archivu Pražského hradu.

Po absolutoriu využil krátký pobyt v Praze, aby složil zkoušky stavitelského mistra, a roku 1896 získal stavitelskou koncesi na Královských Vinohradech. Pracovní závazky ale zatím realizoval jen v Lounech, kam se po studiích vrátil. Kromě železnice tu byly i železniční opravy a cukrovar, což umožňovalo velký rozvoj města. Jeho vedení, v jehož čele stál Hilbertův otec, nechalo vybudovat vodovod, kanalizaci i novou hlavní třídu vedoucí k nádraží, též radnici, školu, nemocnici a další stavby.

Hilbert se podílel na stavbách několika budov na nové Poděbradově ulici. Pro rodinu své sestry Emílie postavil *dům MUDr. Otakara Purkyně*, 597/8 (1895) a o sousedním domě (598) dokonce uvažoval jako o svém budoucím bydlišti. Vybuodoval i další obytné a veřejné budovy v Lounech, mezi které patří *Vodárenská věž* (1895–1896), *Sokolovna*, Osvoboditelů 638 (1897), *Chlapecká škola*, Poděbradova 640 (1897), *Brunclíkův dům*, Poděbradova 637 (1897), *Hessův dům*, Hilbertova 67 (1898), *Ventova tiskárna*, Na Valích 662 (1899), *Vávrův dům*, Poděbradova 636 (1899) či *Reálná škola*, Poděbradova 661 (1899). Výhodou malého města bylo, že kromě projekčních vedl i práce stavební, a tak získal rychle dobrou praxi ve svém oboru.

Otec nechal založit nový městský hřbitov na návrší nad městem a zakoupil tam proti vchodu místo pro rodinu. Jako jedna z prvních byla na hřbitově do hrobky dle Hilbertova návrhu (1898) pohřbena jeho matka.

Během působení v Lounech se oženil s Růženou Josefou, rozenou Trejbalovou, a 17. března 1896 se jim narodil syn Kamil. Stejně jako jeho otec se angažoval i společensky. Byl jedním z členů představenstva pobočky Severočeské záložny a roku 1899 se stal starostou Sokola.

Už během studií spolupracoval Hilbert na rekonstrukčních pracích v kostele sv. Mikuláše. V roce 1898 převzal toto dílo od architekta Mockera a pokračoval v něm až do roku 1902.

Po Mockerově nečekaném úmrtí v lednu roku 1899 rozhodl spolek Jednota pro dostavění chrámu sv. Víta, že se jeho nástupcem stane právě Hilbert. To znamenalo dokončení děl v Lounech a přesun do Prahy. Byla to volba bezesporu nevšední, protože Hilbert měl za sebou vzhledem ke svému mládí přeci jen málo vlastních projektů většího rozsahu a významu. V prvních letech se držel Mockerových plánů, ale postupem doby se stále více sám profiloval.

Katedrálu převzal ve stádiu, kdy byla dostavba z větší části hotova. Obě průčelní věže byly dostavěny k okenní růžici a zdi hlavní lodi až ke klenbám, takže zbývalo dokončit horní části průčelních věží a kruhové okno. Hilbertovo úsilí se vydalo dvěma směry – jednak k dokončení dostavby, jednak k památkovému prozkoumání lokality.

Významně rozšířil probíhající archeologický stavebně-historický průzkum, při němž spolupracoval s biskupem Antonínem Podlahou. Roku 1906 společně vydali knihu *Metropolitní*

chrám sv. Víta v Praze, která obsahovala podrobný popis stavby, včetně zařízení a stavebního vývoje, doplněný o ilustrační fotografie a kresby.

V průběhu dostavby byla odkryta jižní apsida rotundy sv. Víta a objeven hrob sv. Václava, dále zbytky rotundy Spytihněvovy a Vratislavovy baziliky. Souběžně se Hilbert věnoval dostavbě jižní věže, kde pokračoval v odkrývání západní krypty předrománské baziliky.

V letech 1907–1909 dokončil výstavbu schodiště k novým místnostem chrámového pokladu. Roku 1908 byla uzavřena klenba křížové lodě a v létě 1910 se uskutečnilo znovuosazení mozaiky *Poslední soud*, umístěné nad Zlatou bránou, vchodem do katedrály, kterou zrekonstruovali benátská řemeslníci.

Jeho vlastním dílem byly klenby v nové části chrámu, kružby oken a zejména největší rozetové okno katedrály o rozměrech 11 × 15 metrů, vytvořené nad Zlatou bránou roku 1915. Pod něj ještě umístil portréty čtyř posledních stavitelů chrámu, včetně svého.

Od roku 1910 pracoval na obnově kaple sv. Václava. Po podrobném archeologickém prozkoumání následovala pietní konzervace místa, včetně restaurování kleneb, nástěnných maleb, návratu původní sochy sv. Václava a původních i nově zhotovených předmětů, např. lustru, náhrobku nebo oltáře dle Hilbertových návrhů.

Po vzniku Československé republiky si prezident T. G. Masaryk vybral za své sídlo Pražský hrad, který bylo třeba pro tyto potřeby urychleně zrekonstruovat. I tímto úkolem byl pověřen Kamil Hilbert, ale po několika rozporech se této funkce vzdal a na místo hlavního architekta byl jmenován Jože Plečnik.

Ve dvacátých letech dostavba katedrály vrcholila. V letech 1923–1924 byla postupně bořena zeď mezi starou a novou částí katedrály. Velký rozruch vyvolal Hilbertův návrh přesunout Wohlmutovu hudební kruchtu z hlavní lodi chrámu do severní příčné lodi a propojit tak starou a novou část katedrály do jednoho celku přesně dle přání prvního stavitele. Odborná diskuse byla ostrá, ale Hilbertův návrh nakonec získal větší podporu a roku 1924 byl realizován.

Významným nálezem památkového průzkumu nedaleko staré sakristie bylo roku 1928 nalezení náhrobních kamenů pražských biskupů i hrobů prvních stavitelů chrámu, Matyáše z Arrasu a Petra Parlěře. Kosterní nálezy i další fragmenty byl prozkoumány antropologem Jindřichem Matiegkou a následně uloženy ve Valdštejnské kapli.

Před závěrečným úkolem, kterým mělo být vydláždění nové části chrámu, došlo za přítomnosti úředních osob k otevření královské hrobky. Nález byl hrůzný. Rakve sem umístěné roku 1853 byly plesnivé a rozpadlé a cínový sarkofág Rudolfa II. v rozkladu. Komise rozhodla o prozkoumání a přemístění ostatků do arcibiskupské hrobky a celkové renovaci hrobky českých králů.

Hilbertův projekt počítal se zpřístupněním hrobky návštěvníkům, a proto k ní vytvořil nové schodiště. Lehce poupravil její dispozice, ale zachoval její prostý vzhled. Dokončení díla se však již

nedožil, neboť slavnostně vysvěcena byla až 2. listopadu 1935. Dílo dohotovil Kamil Roškot. Rekapitulaci tohoto úkolu najdeme popsanou v kolektivním díle Hilberta, Matiegky a Podlahy s názvem *Královská hrobka v chrámě sv. Víta na hradě pražském* (1931).

Dokončení dostavby bylo plánováno na rok 1929 u příležitosti oslav svatováclavského jubilea. To se zdařilo a 28. září byla katedrála slavnostně předána veřejnosti. I nadále se zde ale pracovalo na dílčích úkolech, například na výzdobě nových kaplí a dokončení klenotnice nebo hrobky. Hilbert se této práci věnoval až do konce svého života a u příležitosti dokončení dostavby mu byl propůjčen čestný doktorát Českého vysokého učení technického a byl jmenován řádným členem České akademie věd a umění. Jeho nástupcem a dohotovitelem díla se stal Hilbertův syn Kamil.

Kromě svého hlavního úkolu věnoval Hilbert svůj um a znalosti ještě dalším aktivitám. Nepřestal samostatně projektovat domy a další stavby, např. *hrobku pro rodinu manželky* v Plzni (1901), *Dům Jaroslava Franty* v Dobřichovicích (1903–1904), *nájemní dům*, Masarykovo nábřeží 234, Praha (1904–1905), *Bezděkův dům*, Náměstí Republiky 95, Plzeň (1905–1907), *úpravu interiérů zámku pro lesní ředitelství* v Brandýse nad Labem (1918–1919), *nájemní domy*, Podskalská 391 a 392, Praha (1921), *budovu Živnostenské banky*, Nádražní 24, Ostrava (1921–1924), *Vilu Antonína Tilleho*, Pod Kaštany 526, Praha (1922–1923), *budovu Živnostenské banky*, Horní náměstí 434, Olomouc (1925), *náhrobek Jana Heraina* na Olšanských hřbitovech v Praze (1928) a *letní sídlo Josefa Šejnosta* na Křemešníku (1930–1934). V Babylonu u Domažlic vystavěl také letní sídlo pro svou rodinu, které bylo pojmenováno *Luisa* (1922).

Speciální místo v jeho díle zaujímá rozsáhlý sakrální projekt stavby *kostela sv. Jana Nepomuckého* ve Štěchovicích (1906–1914). Jedná se o trojlodní kostel v novorománském stylu s prvky strohé, geometrické secese. Významné je v interiéru přiznání surového betonu jako plnohodnotného stavebního materiálu.

Jeho nadšení pro zkoumání a ochranu památek, které ho provázelo již od studií, mu přineslo množství životních příležitostí a výzev. Díky svému příteli Maxi Dvořákovi se roku 1906 zapojil do činnosti Centrální komise pro průzkum a zachování uměleckých a historických památek se sídlem ve Vídni. Zde se z diskusí různých proudů a názorů vytvářely podklady pro budoucí zákon o památkové péči. Hilbert se takové myšlenky snažil aplikovat na stavby v Čechách. Sám na památku pohlížel spíše jako na celek, jehož hodnota nestoupá tím, že některé jeho části zůstanou nedotčené. Tento jeho přístup můžeme sledovat nejen při dostavbě katedrály, ale také u dalších projektů rekonstrukcí a přestaveb sakrálních i civilních památek, jako u rekonstrukce a zrestaurování např. *kostela Nejsvětější Trojice* v Kouřimi (1903–1905), *křestní kaple kostela sv. Remigia* v Praze-Čakovicích (1903–1905), *kostela sv. Štěpána* v Kouřimi (1903–1908), *kostela sv. Martina ve zdi* na Starém Městě (1905–1909), *kostela sv. Petra a Pavla* v Čáslavi (1905–1912), *Pražské brány* v Mělníce (1908–1917), *kostela sv. Petra a Pavla* ve Volenicích (1909), *kostela sv. Jakuba, Praha* v Petrovicích (1909–1910), *kostela*

sv. Petra a Pavla v Mělníce (1910–1915), *chrámu sv. Bartoloměje* v Plzni (1910–1924), *hradu Křivoklát* (1911–1922), *kostela Matky Boží* v Lounech (1913), *kostela sv. Jiljí* v Nymburce (1913–1918) a *baziliky sv. Prokopa* v Třebíči (1925–1936).

Obecně byly rekonstrukce památek disciplína zdlouhavá a argumentačně obtížná, neboť se u každé sešlo několik rozdílných pohledů, které musel architekt a zhotovitel při projektování i stavbě brát v úvahu. Rozhodovalo hledisko finanční, ale též se zde projevovaly různé pohledy na samotnou památkovou péči a stupně ochrany kulturního dědictví. Obtížné bylo rozhodování zejména v případech, kdy nebyla jednoznačná historická dokumentace nebo vyobrazení památek.

Své postoje předkládal Hilbert také v článkách v odborných sbornících a periodikách, ke kterým patřily např. *Památky archeologické*, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze* a *Architektonický obzor*. Zároveň se svými příspěvky podílel na vydání souborných děl *Soupis památek historických a uměleckých* (1903), *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století* (1906) a *Umělecké poklady Čech: sbírka význačných děl výtvarného umění v Čechách od nejstarších dob do konce XIX. stol.* (1913–1915).

V druhé polovině dvacátých let se prudce zhoršoval jeho zdravotní stav, a to především vlivem cukrovky, kterou trpěl již léta. Poté co roku 1931 prodělal obrnu pravé strany těla, se jeho stav zhoršil natolik, že již víceméně nevycházel z domu. Zemřel 25. června 1933 a je pohřben na vyšehradském hřbitově.

Jméno Kamila Hilberta je spojováno nejčastěji s finální dostavbou katedrály sv. Víta a není divu, neboť tomuto velkolepému dílu věnoval 34 let svého života a zanechal zde výrazné a dodnes jasně patrné stopy. Přesto je třeba ocenit i jeho samostatnou architektonickou tvorbu, zejména jeho přínos k novému pojetí zkoumání a ochrany architektonických památek, kterým přispěl k zavedení pravidel moderní památkové péče v českých zemích.

(Zpracovala: Hanka Lukešová)

Použitá literatura:

FANTOVÁ, Eva. Vliv osobnosti a díla Kamila Hilberta na památkovou péči. *Umění*. 1979, **27**(1), 67–76.

FATKOVÁ, Markéta. *Kamil Hilbert, architekt–památkář*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce Eva Novotná. Dostupné též z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/36146>

FATKOVÁ, Markéta. *Památková péče očima architekta Kamila Hilberta*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2014. 139 s., [20] s. obr. příl. ISBN 978-80-87922-01-9.

HILBERT, Jaroslav. *Dům na náměstí: [Vzpomínky z dětství]*. Praha: Čsl. podniky tisk. a vyd., 1922. 133 s.

KOSTÍLKOVÁ, Marie. *Katedrála sv. Víta. 2, Dostavba*. Praha: Správa Pražského hradu, 1994. 80 s. ISBN 80-900048-7-3.

MALÁ, Věra. Hradní architekt a řízení stavební činnosti na Pražském hradě. In: HORÁKOVÁ, Ljuba a Magdalena PROPPEROVÁ, ed. *Josip Plečnik – architekt Pražského hradu*. Praha: Správa Pražského hradu, 1996, s. 123–139. ISBN 80-902051-3-5.

VLČEK, Pavel a kol, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 234–235. ISBN 80-200-0969-8.

Personální bibliografie:

https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2022/12/Hilbert_bibl.pdf